

Iris Merete Natten Frydenlund

Å skape mening med leksikalske tegn og avbildende tegn

Bacheloroppgave i Norsk tegnspråk

Veileder: Lindsay Nicole Ferrara

Juni 2023

Iris Merete Natten Frydenlund

Å skape mening med leksikalske tegn og avbildende tegn

Bacheloroppgave i Norsk tegnspråk
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara
Juni 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Å skape mening med leksikalske tegn og avbildende tegn

Sammendrag

Denne litteraturgjennomgangen søker å gi svar på problemstillingen: Hvordan skape mening gjennom å bruke avbildende og leksikalske tegn? Språk som en ressurs for meningsskapning står sentralt. For å gi svar på problemstillingen skal jeg her gi et innblikk i tegnspråklingsvistikken gjennom å knytte tegntypene leksikalske og avbildede tegn opp mot de semiotiske strategiene, og hvordan de gjennom strategiene skaper mening. Jeg sammenlikner også tegntypene og de forskjellige funksjonene opp mot eksempler i talespråket for å vise til likheter i formidlingsmåter, til tross for de forskjellige produksjons- og persepsjonskanalene. En ser at både leksikalske og avbildende tegn har en rekke forskjellige funksjoner som de kan skape mening gjennom. Litteraturgjennomgangen ser også på hvordan disse tegntypene i kombinasjon kan skape en enda mer kompleks mening.

Abstract

This literature review seeks to answer the question: How to create meaning through depicting and lexical signs. Language as a phenomenon will be considered as a key to making meaning. To answer the question I will look into sign language linguistics through connecting the sign types lexical and depicting signs to the semiotic strategies, and how you can create meaning through the strategies. I'm also comparing the sign types and the different functions with examples in the vocal language to show similarities in ways of conveying, even though there are differences in the channels of production and perception. It's clear that both lexical and depicting signs have a lot of different functions they use to create meaning. The scanning of literature also looks at how these sign types combined can create an even more complex meaning.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Abstract.....	1
1. Innledning	3
2. Språk er meningsskapende.....	4
2.1 <i>Multimodalitet – språklige ressurser og repertoar</i>	<i>5</i>
2.2 <i>De tre semiotiske strategiene.....</i>	<i>6</i>
2.3 <i>De to meningdanningsmekanismene – Erlenkamp</i>	<i>8</i>
3. Gester i både tegnspråk og talespråk	8
4. Tegntyper i norsk tegnspråk	9
4.1 <i>Leksikalske tegn.....</i>	<i>11</i>
4.1.1 <i>Konvensjonalisme og form.....</i>	<i>11</i>
4.1.2 <i>Mouthing.....</i>	<i>13</i>
4.1.3 <i>Ikonisitet.....</i>	<i>13</i>
4.1.4 <i>Leksikalsk og grammatisk mening</i>	<i>14</i>
4.2 <i>Avbildende tegn</i>	<i>15</i>
4.2.1 <i>Ikonisitet og form</i>	<i>16</i>
4.2.2 <i>Funksjonene til avbildende tegn – håndform som fokus</i>	<i>16</i>
4.2.3 <i>Funksjonene til avbildende tegn – tegnets generelle mening.....</i>	<i>18</i>
4.2.4 <i>Real-space blend.....</i>	<i>20</i>
5 Leksikalske og avbildende tegn: likheter, ulikheter og kombinasjon av tegntypene.....	22
5.1 <i>Konvensjonalitet, ikonisitet og kontekst.....</i>	<i>23</i>
5.2 <i>Ikonisitet</i>	<i>23</i>
5.3 <i>Leksikalisering.....</i>	<i>25</i>
5.4 <i>Intensivering.....</i>	<i>25</i>
5. Konklusjon	26
6. Litteratur.....	29

1. Innledning

Hva er egentlig språk? I 2021 ble norsk tegnspråk offisielt anerkjent som Norges offisielle tegnspråk, det ble også anerkjent som et fullverdig språk på lik linje med talespråk. Moderne tegnspråkforskning anses for å ha startet med William Stokoe sin publikasjon i 1960, hvor han argumenterte for at tegnspråk ikke kun var et språk basert på gester (Johnston & Schembri, 2007; Vonen, 2020). En kan her se at dette er et forskningsfelt som er ganske ungt. Tegnspråk og talespråk skiller seg fra hverandre både ved at de har ulike produksjonskanaler, men også ulike persepsjonskanaler. Disse to formene for språk produseres og oppfattes forskjellig. Talespråk er et vokalt-auditivt språk med stemmen som produksjonskanal og hørsel som persepsjonskanal (Anjum & Jørgensen, 2016, s. 81; Vonen, 2020). Men selv om talespråk produseres hovedsakelig med stemmen innehar det fortsatt gestuelt-visuelle aspekter, vi skal se på flere eksempler av dette senere. Tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk med hendene som produksjonskanal, samt at det oppfattes gjennom synet (Anjum & Jørgensen, 2016, s. 81; Vonen, 2020). Noen særtrekk ved tegnspråk er at det generelt er større spatialitet - tegnrommet (det tredimensjonale rommet foran tegnspråkbrukeren) utnyttes til en større grad. Det er større simultanitet, det er mer som foregår samtidig. Tegnspråk består også av en høyere grad ikonisitet. En høyere grad ikonisitet vil si at det man uttrykker i større grad likner på det det skal bety (Vogt-Svendsen, 1983, s. 13-14). Felles for både tegnspråk og talespråk er at en i ulike situasjoner tar i bruk ulike metoder for å løfte fram den meningen en ønsker å ytre, og for å bli forstått korrekt (Svennevig, 2020, s. 12).

Begrepet *språk* har en rekke definisjoner og blir ansett på ulike måter. Ahearn (2017) omtaler språk som en kulturell ressurs, Uri (2015) definerer språk «(...) systemer av regler for danning av ytringer.» (s. 13). Ferrara & Halvorsen (2017) omtaler språk som en dynamisk samhandlingsmåte som bruker uttrykksmåter til å beskrive og avbilde mening. Språk som en ressurs for å skape mening kommer til å stå sentralt. Denne litteraturgjennomgangen skal undersøke hvordan en skaper mening innen tegnspråk, mer spesifikt hvordan en skaper mening gjennom enkelte tegntyper innen norsk tegnspråk. Litteraturgjennomgang søker å gi svar på problemstillingen: Hvordan skape mening gjennom å bruke avbildende og leksikalske tegn?

Denne litteraturgjennomgangen skal først gi leseren et innblikk i hva språk faktisk er, hvordan det kan anses som en sosial handling, og ikke minst hvordan det kan anses som multimodalt.

Deretter skal den også greie ut om hvilke språklige ressurser vi innehar i vårt språklige repertoar, og hvordan vi bruker dette repertoaret til å skape mening gjennom det som kalles de semiotiske strategiene. Gjennom hele litteraturgjennomgangen kommer det til å bli trukket linjer til eksempler fra talespråk. Hovedvekten av litteraturgjennomgangen ligger i *leksikalske tegn* og *avbildende tegn*, og hvordan en skaper mening ved å bruke disse. Til slutt kommer jeg også til å komme med en sammenlikning med likheter og ulikheter, men også hvordan disse tegntypene samhandler i flere forskjellige kommunikasjonssituasjoner.

2. Språk er meningsskapende

Ofte når en omtaler språk og hva språk er snakker man om det lingvistiske tekniske systemet innenfor språk. Hvordan bygger man opp ord, hvordan bygger man opp setninger og andre grammatiske aspekter. Ifølge dette kan man si at språk er et komplekst system for kommunikasjon med et vokabular og regler (Johnston & Schembri, 2007, s.3). Språk handler om mer enn reglene, den handler også om kultur og språksamfunnet (Ahearn, 2017). Når en ser på hva språk er må en også se på hva språk brukes til, hva meningen med det er og hvordan det blir til.

Ahearn (2017) legger til grunn et fundamentalt prinsipp om at «language is inherently social.» (s.7). Videre poengterer hun at det å bruke språket er i seg selv en kulturell handling og at kunnskapen om språket, og hvordan man bruker det, er en kulturell ressurs. (s. 8). Bø et al. (2018) foreslår begrepet «språking» på norsk. Dette begrepet er blitt inspirert av Kendon (sitt begrep «*linguaging*»). Språking er en betegnelse for den delen av språket som ikke kun undersøker det grammatiske regelsystemet, men som undersøker multimodaliteten ved språk. Dette begrepet understreker at «å bruke språk er å utføre forskjellige handlinger.» (Bø et al., 2018, s.64). Også Perniss (2018) viser til forskning som har bevis på at hjernen er innstilt på «*doing language*» eller «*linguaging*» (s.2). Dette tyder på at språk er en dynamisk handling (Bø et al., 2018). Videre kan en også trekke linjer til hvordan både språk og kultur blir formet av menneskelige handlinger, det er altså mennesker som utgjør språk. Dette minner oss på at folk bruker språk i sosial samhandling, og at det dermed utvikler seg sosialt (Ahearn, 2017; Bø et al., 2018).

Wilcox & Shaffer (2004) omtaler kommunikasjon som en måte å lage mening. Her er det å lage mening basert på (1) semantikk, (2) produksjon og (3) forståelse. Semantikk handler om

meningen i lingvistikken, som også refereres til som «naturen til språk». Med produksjon menes det hvordan tanker og meninger blir uttrykt gjennom lingvistisk mening. Til slutt kommer forståelse, som handler om hvordan en forstår det som blir formidlet. Altså hvordan meningen blir oppfattet. Forskjellige situasjoner vil kreve ulike kommunikasjonsformer (Svennevig, 2020, s. 12). Svennevig (2020) poengterer «Å bruke språk er å skape mening» (s. 12), videre viser han til at språket ikke blir meningsfullt før det «(...) inngår i kommunikasjonssituasjoner der mennesker bruker dem til å gjøre noe (...)» (s. 12). Dette vil si at det blir først lagt til en mening når en intenderer å gi ytringen mening, meningen blir også avhengig av kontekst (Svennevig, 2020, s.12). Også Hodge & Ferrara (2022) konstanterer at språk er nok en ressurs som er tilgjengelig for oss når vi ønsker å produsere mening.

Det finnes en rekke definisjoner på hva språk er. Den som kommer til å være grunnlag i denne litteraturgjennomgangen er Clark sitt forslag fra 1996, hvor han foreslår at språkbruk er «essentially a system for signalling symbols, indices, and icons through acts of describing, indicating and depicting (...)» (Ferrara et al., 2022). Clark har her tatt utgangspunkt i Charles S. Peirce (1839-1914) sitt arbeid som er kommet frem til at det er tre mulige måter et tegn kan bli relatert til et objekt. Dette er: ikon, indeks og symbol (Ahearn, 2017; Svennevig, 2020; Hodge & Ferrara, 2022;). Peirce la gjennom disse tre aspektene ved et tegn grunnen for disiplinen semiotikk, som baserer seg på å studere alt som er meningsbærende ved tegnet (Svennevig, 2020, s. 47). Disse skal vi diskutere videre når vi kommer inn på de semiotiske strategiene.

2.1 Multimodalitet – språklige ressurser og repertoar

Et hvert individ innehar et språklig repertoar, dette repertoaret er fylt opp av språklige ressurser, disse kan også omtales som modaliteter (Kusters et al., 2017). Ressursene som ligger i ens repertoar er alle måter vedkommende kan skape mening og gjøre seg forstått. Evnen til språking ligger her (Bø et. al). Et eksempel på et individs språklige repertoar kan være alle språkene vedkommende kan, i tillegg til kommunikasjonsformer som tar i bruk kroppen etc. Gester og ikke-manuelle markører (som kroppsspråk, ansiktsuttrykk) er signifikante språklige ressurser (Ahearn, 2017; Kita, 2009; Bø et al., 2018). Det er når en bruker flere av disse ressursene/modalitetene samtidig for å skape en ytring at en kan si at språket er multimodalt (Johnston & Schembri, 2007, s. 163-174; Perniss, 2018; Bø et al., 2018; Svennevig, 2020, kap. 2). Johnston & Schembri (2007) skriver om det mentale

leksikonet. Det er det mentale leksikonet en tar i bruk for å produsere óg fatte ytringer i språket (s. 157). Språk er altså multimodalt, modalitetene/ressursene en tar i bruk ligger i ens språklige repertoar, som igjen er lagra i ens mentale leksikon.

Bø et al. (2018) bruker begrepet semiotiske ressurser. Her kan en trekke likheter til språklige ressurser. Semiotikk er læren om «tegn og tegnbrukende atferd» (Svendsen, 2022). Dette omhandler altså hvordan en kan forstå symboler som er blitt tillagt en mening. Og det er nettopp dette med hvordan en kan danne mening gjennom spesielt to ressurser – *leksikalske* og *avbildende tegn* – som vi skal se nøyere på i denne litteraturgjennomgangen. Eksempelvis hvordan tegn innen tegnspråk er blitt tillagt en spesifikk mening, men samtidig at det å rynke på øyenbryn gir mening. Både språket i seg selv, tegn og rynking på øyebryn kan være en semiotisk ressurs (Bø et al., 2018, s. 63).

2.2 De tre semiotiske strategiene

De tre semiotiske strategien bygger seg på semiotikeren Charles Peirce sitt arbeid, som viser til at et tegn kan bli relatert til et objekt gjennom *ikon*, *symbol* og *indeks* (Ahearn, 2017; Svennevig, 2020, s. 49; Hodge & Ferrara, 2022; Ferrara et al., 2022). Clark fortsatte arbeidet med disse ressursene, som Peirce hadde utpekt, hvor han foreslo at språk blir brukt gjennom tre forskjellige signaliseringsmetoder: «describing-as», «indicating» og «demonstration» (1996 i Hodge & Ferrara, 2022). Bakgrunnen for disse metodene ligger blant annet i at vi bør anse språk som et system av «signaler». Signalene her vil regnes som disse strategiene, som igjen er satt sammen av en rekke semiotiske ressurser. Disse signaliseringsmetodene har forskere igjen jobbet videre med og vi har endt opp med de tre semiotiske strategiene: *avbilde*, *beskrive* og *indikere*. Disse strategiene representerer altså hvordan vi skaper mening. Bø et al. (2018) og Ferrara & Hodge (2018) er blant de som har jobbet videre ut i fra disse strategiene. Det er også her verdt å nevne at disse strategiene gjør seg gjeldende i alle språk, talespråk i likhet med tegnspråk (Ferrara & Halvorsen, 2017; Bø et al., 2018). Jeg vil videre kort gjøre rede for strategiene og hva de innebærer.

Den første semiotiske strategien – *beskrive* – omfatter konvensjonaliserte ord og deres medfølgende grammatikk. Det at ordene er konvensjonaliserte henviser til at de hører til «et system som et språksamfunn har en felles forståelse for» (Bø et al., 2018, s. 63). Det er denne strategien som kommer av Peirce sitt syn «å signalisere med symbol», disse symbolene blir

forstått gjennom sin konvensjonalitet i språksamfunnet (Hodge & Ferrara, 2022; Bø et al., 2018). En har her gått bort fra uttrykket symbol og beskriver det heller som å skape mening med beskrivelse. Tegn og ord som en finner under denne strategien er typisk de en vil finne i ordbøker, det er også disse konvensjonaliserte ordene som tradisjonelt er blitt betraktet som «språk» (Bø et al.). I talespråk er det hovedsakelig denne strategien som brukes til å danne mening. I tegnspråk er det flere tegntyper som faller inn under denne strategien, de største blant dem er leksikaliserte tegn og bokstavering. Eksempelvis er det disse leksikaliserte tegnene en vil finne i tegnordbøker (Johnston & Schembri, 2007).

Strategien *avbilde* har sitt grunnlag i ikoniske demonstrasjoner som viser en direkte opplevelse (Bø et al., 2018). Det er gjenkjenbarheten til en relasjon/objekt/kvalitet som gjennom assosiert blir koblet til sin mening. Likt som grunnarbeidet til Peirce er strategien basert på ikoner, og ikoniske etterlikninger (Hodge & Ferrara, 2022). Slike avbildende ytringer kan endre meningen med små justeringer i ytringene (Bø et al., 2018). Et eksempel innen tegnspråk er når en viser til en størrelse. En justering i mellomrommet mellom tommel og pekefinger vil referere til to helt forskjellige størrelser, for eksempel tynn eller tykk pizzabunn. Også her finnes det to store tegntyper: avbildende tegn og konstruert handling. I denne litteraturgjennomgangen er det avbildende tegn som kommer til å være i fokus innen denne strategien. Innen auslan (tegnspråk som brukes i Australia) er avbildende tegn en type tegn innen non core-native leksikonet. Det vil si at avbildende tegn er meningsfulle ytringer som er delvis etablert i språksamfunnet (Johnston & Schembri, 2007). I motsetning er leksikaliserte tegn etablerte tegn, og en del av core-native leksikonet (Johnston & Schembri, 2007). Denne inndelingen skal vi komme tilbake til.

Den siste strategien – *indikere* eller *peke* – er når man «henleder oppmerksomheten mot noe ved hjelp av for eksempel hånd-, blikk- eller hodebevegelser.» (Bø et al, 2018, s. 72). Denne strategien kommer ikke til å være i fokus senere, men det er viktig å også gjøre greie for denne strategien for å få det helhetlige bildet av meningsdanning i tegntypene. Også fordi disse strategiene også kombineres for å skape mening (Hodge & Ferrara, 2022). Det er her viktig å presisere at det ikke er pekingen i seg selv som er viktig, men hva som pekes på. Peking er noe som er hyppig brukt både i talespråk og tegnspråk, men en ser gjerne spesielt på det som en tegnspråklig strategi siden det er tydeligere bruk i tegnspråket. Et eksempel på bruk av strategien peke i talespråk er når en er på et bakeri og peker på en bolle samtidig som man sier «jeg kan ta den». Dette er også et eksempel på bruk av to modaliteter og også to

forskjellige strategier, da de talte ordene vil anses som en del av strategien beskrive (Bø et. al., 2018). Peking faller også inn under kategorien delvis etablerte tegn, som en del av non core-native leksikonet, likt som avbildende tegn (Johnston & Schembri, 2007).

2.3 De to meningdanningsmekanismene – Erlenkamp

Siden denne litteraturgjennomgangen skal belyse hvordan tegntypene skaper mening er det også her hensiktsmessig å kort gjøre rede for en annen vinkling på hvordan en skaper mening med språket. Sonja Erlenkamp undersøker forskjellige måter å skape mening på, her spesielt innen tegnspråk. Erlenkamp (2011) foreslår i sin artikkel Norsk tegnspråk: helt norsk og veldig annerledes. Skisse av en ny beskrivelsesmodell for norsk tegnspråk en inndeling for meningdanningsmekanismer. Hun tar utgangspunkt i to meningdanningsmekanismer: passiv ikonisitet og aktiv ikonisitet. Passiv ikonisitet ligner på de mekanismer en finner innen talespråk. I denne mekanismen finner man etablerte leksemer og morfologiske modifikasjoner. Med aktiv ikonisitet menes det en visuell meningdanning. Dette kjenner en igjen fra gestuell kommunikasjon som er basert på kognitiv ikonisitet. En finner her konvensjonalisert avbildning som hovedmekanisme, og ellers ikoniske tegn bygget på kognitive prinsipper. Erlenkamp er her ikke uenig med Bø et al. (2018), en kan se på det som at peking også går innunder aktiv ikonisitet da det henvises til noe som ikke er etablert. Derfor kan en si at disse teoriene støtter opp under hverandre selv om de ikke er helt like.

3. Gester i både tegnspråk og talespråk

«Meanings cannot begin to be understood – or might even be misunderstood – if such elements are left out of the analysis” skriver Ahearn (2017, s. 40) om gester og kroppsbevegelser I språket. Det blir her da klart at for å kunne gi en god gjennomgang av hvordan en skaper mening med språket må en også anse gester og kroppsbevegelser, derfor skal vi her greie kort ut om hva gester er og hvordan de blir brukt i språket. På 1970- og 1980-tallet var fokuset for forskningen rundt gester og tegnspråk hvordan en kunne skille disse fra hverandre, og bevise at tegnspråk ikke kun var gester (Kusters et al., 2017). Nå er det blitt mer klart i forskningen at gester er inkorporert i tegnspråk (Liddell 2003 i Kusters et al., 2017). Senere studier på gester har også avdekket hvordan gester er komponenter av språket, på lik linje som talespråk (Kusters et al., 2017).

Psykologen David McNeill (1992:78-80 i Ahearn, 2017, s. 41-42) deler gester inn i 4 grupper: «iconics», «metaphorics», «deictics» og «beats». Ikoniske gester er nært beslektet med det som blir ytret. Dette vil si at en kan gjenkjenne meningen i slike gester på grunn av dets ikonisitet. Videre har vi innen denne gruppen emblemer. Emblemer er gester som har en konvensjonell mening og kan derfor stå alene (Ahearn, 2017). «Tommel opp» er et eksempel på en slik gest, i Norge vil alle forstå den riktige meningen av en tommel opp. Videre er metaforiske gester mer abstrakte konsepter, men de har også en ikonisk komponent. Den tredje gruppen deiktisk er fellesbetegnelsen for de «pekende gestene» - indikering (Ahearn, 2017). Tilbake til eksemplet på bakeriet vil dette peket som signaliserer «den» være en pekende gest. Den fjerde og siste gruppen er beats. Disse gestene har ingen konvensjonell mening i seg selv, disse kan brukes til å forsterke et poeng (Ahearn, 2017). Et eksempel kan en se i politikere som holder taler, jo mer engasjert de blir jo mer bruker de hendene til å «bygge opp» talen. Det en kan se her er at spesielt ikoniske gester kan en trekke likhet til avbildende tegn. Innen talespråket ser en her at gester fungerer som en ekstra komponent for å skape mening med hele kroppen, og ikke kun stemmen.

4. Tegntyper i norsk tegnspråk

Før vi går næyere inn på de to tegntypene og hvordan de skaper mening, vil jeg kort greie ut om oppbygningen til tegn. Et tegn består av små enheter som blir satt sammen, og dermed danner et tegn. Disse enhetene er håndform, lokasjon, bevegelse og orientering. Disse enhetene er fonologien til tegnspråk og kalles for manuelle parametere (Johnston & Schembri, 2007; Ahearn, 2017; Halvorsen, 2020). Vil nå illustrere dette med et par eksempler fra norsk tegnspråk. Vi skal se næyere på tegnene MOR 1 og KATT, begge tegnene er visuelt illustrert i figur 1-2. Tegnet MOR 1 har en håndform som tilsvarer talltegnet 1, hånden er orientert med håndflaten mot ansiktet. Lokasjonen til tegnet er foran tegnerens ansikt, med pekefingeren som tar på siden av nesen. Tegnet KATT har samme håndform som talltegnet 5. Håndflaten er vridd inn mot jeg-et, samtidig er retningen på hånden sidelengs og inn mot nesa, dette er tegnets orientering. Dette er et tegn hvor begge hender er i bruk, begge hendene er plassert symmetrisk mot nesa på hvert sitt kinn. Dette tegnet har også en bevegelse som er lik for begge hender: hånden trekkes sammen slik at den får en bøy. Dette er et eksempel på et ikonisk tegn.

Figur 1: tegnet MOR 1
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

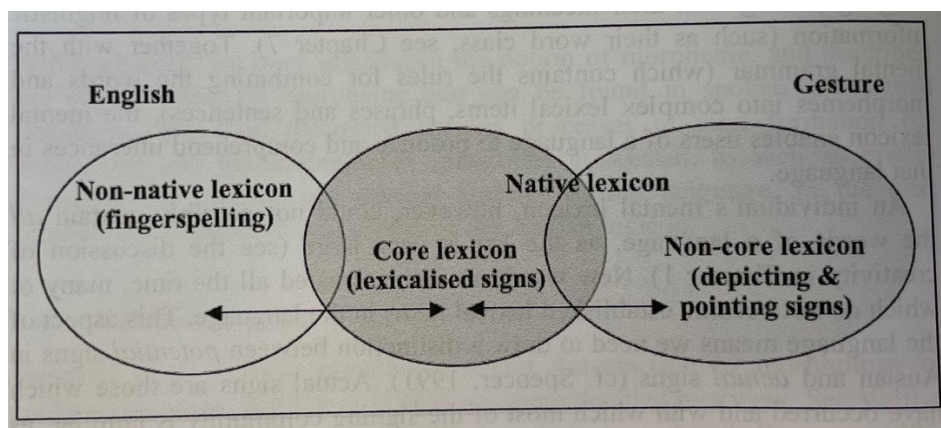

Figur 2: tegnet KATT
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

I tillegg til disse manuelle parameterne har vi også ikke-manuelle enheter. Allerede på 1960-tallet skrev Stokoe om at vi må forstå det som skjer i ansiktet for å forstå tegnspråk, til tross for at han kun anså håndform, lokasjon og bevegelse som faktiske parametere (Halvorsen, 2020, s.55; Johnston & Schembri, 2007). Ikke-manuelle markører kan oppstå både med og uten et manuelt tegn, og de har derfor flere forskjellige roller innen tegnspråk (Johnston & Schembri, 2007). Et eksempel på en ikke-manuell markør er å rynke på øyebrynene eller munnstilling. I tegnspråk er det typisk å rynke på øyebrynene når man lager en spørresetning (Vonen, 2020). Rynkingen kommer ofte i samspill med spørreordet.

I 2001 presenterte Brentari & Padden en inndeling for tegntyper, litteraturgjennomgangen vil basere seg på denne inndelingen av et leksikon, i samspill med inndelingen av de semiotiske strategiene. Inndelingen til Brentari & Padden baserer seg på leksikonet til ASL (tegnspråket som brukes i USA), men en kan her trekke linjene til det norske leksikonet. Brentari & Padden delte leksikonet inn i «native» og «non-native» (Brentari, 2001, kap. 3). Innenfor kategorien native leksikon finner man kjerne-leksikonet og «classifiser predicate», som Johnston & Schembri (2007) senere har omtalt som «non core-native leksikonet». Innen core-native leksikonet finner man de tegnene som er etablert, altså tegn som innehar en stor grad av leksikalitet, eksempelvis de leksikalske tegnene (Johnston & Schembri, 2007). En kan også si at Brentari & Padden sitt core-native leksikon tilsvarer den semiotiske strategien beskrive. Non-core native leksikonet tar for seg delvis etablerte tegn – avbildende og pekende tegn blant annet. Den andre hovedinndelingen heter non-native leksikonet, her finner man dermed det som ikke originalt kommer fra språket, men som er lånt fra andre språk. For Auslan vil

dette eksempelvis være låneord fra engelsk (Johnston & Schembri, 2007), på lik linje som norsk har låneord fra engelsk. En annen tegntype som faller inn under non-native leksikonet er bokstavering (Brentari, 2001; Johnston & Schembri, 2007). En visuell fremstilling av inndeling og samhandlingene mellom dem kan ses i figur 3. Dette er en illustrasjon adaptert fra Brentari (2001, kap. 3). Det er ikke slik at det er bestemt hvilke tegn som hører til hvilken del av leksikonet. Et tegn kan gå over til å bli en del av core-native leksikonet når de blir konvensjonalisert. Dette kommer jeg tilbake til. Videre vil jeg gjøre greie for hva leksikalske tegn og avbildende tegn er enkeltvis.

Figur 3: Modell for auslan sitt leksikon (Johnston & Schembri, 2007, s.158).

4.1 Leksikalske tegn

Leksikalske tegn er som nevnt en tegntype som faller inn under den semiotiske strategien beskrive. Denne delen av litteraturgjennomgangen kommer til å handle om hvordan de leksikalske tegnene har blitt tillagt sin mening gjennom konvensjonalisme, dets form og ikonisitet. Samt skal det her gjøres greie for en inndeling av funksjonene leksikalske tegn har, og dermed hvordan en bruker denne tegntypen.

4.1.1 Konvensjonalisme og form

Leksikalske tegn blir konvensjonalisert og dermed etablert, innen de forskjellige tegnspråkene. Tegnene representerer kjernen (core) til språket og danner grunnlaget for selve leksikonet og tegnforrådet innen et tegnspråk (Brentari, 2001, kap. 3; Johnston & Schembri, 2007, s. 159). Disse tegnene er konvensjonelle i språksamfunnet og er dermed typisk de tegnene man finner i tegnordbøker, de har en fast form og mening. Ofte omtales disse tegnene

som frosne eller etablert tegn, som også godt beskriver hvordan meningsinnholdet i tegnene ikke endres. Disse tegnene er symboler (Peirce) som det er en felles enighet om hva betyr (Ferrara et al., 2022). Det vil si at når noen gjennomfører tegnet vil alle innen det samme språket oppfatte meningen til tegnet likt. Men dersom en beveger seg ut av det gitte språksamfunnet er det ikke lenger gitt at meningen blir tolket riktig. På en måte kan man også påstå at det er språksamfunnet sammen som har tillagt tegnet dets mening. Tilbake til «tommel opp» eksemplet er dette å anse som et symbol med fast mening bestemt av språksamfunnet. Disse tegnene kan også til en viss grad inneha aspekter fra indeksikalisere og avbilde, men dette varierer fra tegn til tegn (Ferrara et al., 2022).

Alle leksikalske tegn har sin faste form, et såkalt gitt «citation form». Slike skjemaer er eksempler på kunnskap som er lagret i ens mentale leksikon. I dette skjemaet er det oppgitt faste parametere for et tegn, på lik linje som ord i talespråk har gitte lyder som må uttales korrekt for å uttale riktig ord. Samme som med ord, må slike tegn og deres skjema læres for at en kan gjennomføre tegnet korrekt, og dermed ytre riktig mening (Vonen, 2020; Johnston & Schembri, 2007, s. 159-163; Bø et al, 2018, s. 63). Et eksempel på et slikt konvensjonelt tegn og dets skjema er å se i figur 4 og tabell 1. Eksemplet her er tegnet for SØSTER. Dette tegnet blir gjennomført med begge hendene, hvor hendene speiler hverandre.

Figur 4: tegnet SØSTER
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

Parameter	SØSTER
Håndform	«1» Formet som tegnet for talltegnet 1.
Orientering	Håndflate ned Pekefingerne peker ut fra kroppen
Lokasjon	Foran overkroppen
Bevegelse	-> <- Gjentatt to ganger
Ikke-manuell markør	Munnen gjennomfører bevegelsen for det talte ordet «søster»

Tabell 1: skjema for parameterne til tegnet SØSTER

Som en ser av tegnets skjematisk form (tabell 1) er alle parameterne for tegnet bestemt i forkant, og faste for tegnet. Slike tegn representerer bare et ord og kalles derfor

monomorfemiske – de består av ét morfem og det er kun dette morfemet som er den relevante meningsfulle enheten (Johnston & Schembri, 2007; Johnston & Schembri, 2015). Det betyr også at en ikke trenger en kontekst for å forstå hva tegnet betyr, de kan stå selvstendig men fortsatt være meningsfulle. Liddell & Johnson (1989) referer til slike monomorfemiske tegn som «completely specified sign». Det betyr altså at det er fullstendig spesifisert hvordan tegnet skal gjennomføre, jamfør tegnets «citation form». Det er denne kunnskapen angående tegnenes faste form som ligger i ens mentale leksikon. Slik som i eksemplet med tegnet SØSTER vil kunnskapen om sammensetningen av disse parameterne og ikke-manuelle markørene være nødvendig for å ytre korrekt mening. Det er denne evnen man benytter seg av når man språker. Et eksempel hvor det kun er den ikke-manuelle markøren som endrer seg er tegnet BROR. Eneste forskjellen her er munnstillingen, som vi skal se nærmere på i neste avsnitt.

4.1.2 Mouthing

Av de tidligere eksemplene som er gjennomgått er den ikke-manuelle markøren «mouthing» blitt oppgitt. Her skal jeg kort gjøre greie for hva mouthing er og dets betydning for leksikalske tegn. Flere forskere og lingvister poengterer at mouthing er en essensiell del av leksikalske tegn (Vogt-Svendsen, 1981; Johnston & Schembri, 2007; Halvorsen, 2020). Mouthing viser til artikulasjonen som foregår med munnen, eksempelvis artikulasjon av det talte ordet (Johnston & Schembri, 2007, s. 38; Erlenkamp, 2009; Halvorsen, 2020, kap. 23; Ferrara et al., 2022). Halvorsen (2020) mener dette handler om alle endringer som vi ser i kinn, lepper, kjeve og tunge, og at hvert av elementene skaper en større mening, som er en viktig del til et tegn (s. 145). Leksikalske tegn pleier ofte å ha en fast oral komponent tilhørende et tegn, denne orale komponenten kan være en etterlikning av det talte ordet, men det kan også være en annen form for munnstilling (Vogt-Svendsen, 1981; Johnston & Schembri, 2007; Halvorsen, 2020). En annen type munnstilling som brukes hyppig er «tegnspråklig munnbevegelse» (Halvorsen, 2020). Et eksempel på en slik tegnspråklig munnbevegelse finner en i tegnet for «vet ikke», hvor det på munnen ser ut som at en artikulerer ordet «yff», som ikke er et meningsfullt ord i talespråket.

4.1.3 Ikonisitet

Mange leksikalske tegn innehar ikonisitet av en viss grad. Hvorvidt et tegn er ikonisk og hvilken grad ikonisitet det inneholder varierer svært mye. Tegnet SØSTER er et tegn som ikke

er ikonisk. Frishberg (1975 i Johnston & Schembri, 2015) foreslår vel og merke at de fleste tegn egentlig har vært ikoniske, men at ikonisiteten er blitt tapt gjennom historien, for eksempel på grunn av fonologiske prosesser som forenkling. Tegnet har altså ikke en tydelig ikonisk mening den dag i dag, men det kan ha hatt det. Tegnet SØSTER er derfor den dag i dag å anse som kun et vilkårlig tegn. Vilkaørlig fordi sammenhengen mellom form og betydning er kun basert på konvensjonene i språksamfunnet. Tegnet KATT, som ble illustrert innledningsvis (figur 2) er derimot et eksempel på et tegn som innehar ikonisitet i dag. Det at et tegn er ikonisk vil si at det er en synlig likhet mellom tegnets form og dets betydning (Johnston & Schembri, 2007). I dette tilfellet er det etterlikningen av værhårene som gjør det ikonisk. Men samtidig har tegnet sitt faste skjema og er i seg selv meningsfullt, og kan dermed anses som et leksikalsk tegn. I Erlenkamp (2011) argumenterer hun for at disse leksikalske tegnene er passivt ikoniske. Dette vil si at det foregår en referansebygging gjennom bruk av faste, leksikaliserede tegn. På denne måten kan de leksikaliserede tegnene sin funksjon være å legget til rette for bruk av strategien avbilde.

4.1.4 Leksikalsk og grammatisk mening

For å gi et bedre innblikk i hvordan leksikalske tegn gir mening, og ikke kun hvordan de er bygget opp, kan en skille mellom leksikalsk og grammatisk mening. Leksikalsk mening omhandler innholdsord, mens grammatisk mening på den andre siden omhandler funksjonsord. Innholdsord, eller tegn, har en deskriptiv mening. Disse tegnene er altså beskrivende tegn (Johnston & Schembri, 2007; Johnston & Schembri, 2010). Slike ord kan være substantiver, verb, adjektiv og adverb. Samtidig kan disse ordene ha en sosial- og affeksjonsmening. Funksjonsord er de ordene som ofte eksisterer kun for en grammatisk årsak til et annet ord. Eksempler på dette er determinativer, preposisjoner og konjunksjoner. Preposisjoner kan til en viss grad være deskriptive uttrykk (Johnston & Schembri, 2007, Johnston & Schembri, 2010). I tegnspråk vil en ofte benytte seg av tegnrommet og ikke egne leksikalske tegn for å plassere noe eksempelvis, dette kommer vi tilbake til i delen om avbildende tegn. Leksikalske tegn fungerer ofte som en kontekstramme for avbildende tegn, de skal ofte bygge en referanse til hva som gjøres eller skal gjøres. Dette kan innebære å forklare i starten av en setting hvem referentene er, hvilke objekter som er involvert, i tillegg til enkelte adjektiver som farge. På denne måten danner man et grunnlag med en beskrivelse, som igjen viser til at leksikalske tegn hører til strategien beskrive. Deretter vil man kunne bytte til strategien avbilde og ta i bruk denne etablerte rammen for videre meningsdanning (Erlenkamp, 2011). For å illustrere med et eksempel kan en innlede en fortelling for eksempel

«i går var jeg ute på joggetur i skogen på kveldstid» for så å legge om til en ytringsmåte i form av en avbildning for å «vise» hva som skjedde på joggeturen. Avbildning skal vi se på i neste kapittel. En kan da se at både innholdsordene og funksjonsordene fungerer som virkemidler for å få på plass en beskrivelse av en situasjon.

4.2 Avbildende tegn

Avbildende tegn har mange navn i litteraturen (produktive tegn, classifiers, classifier predicates, depicting signs). Her vil de bli omtalt som avbildende tegn. Innledningsvis presenterte jeg denne tegntypen som en del av non core-native leksikonet (Brentari, 2001, kap. 3). Dette vil altså si at tegntypen er å betrakte som meningsfulle ytringer som er delvis konvensjonalisert i språket (native) (Brentari, 2001, kap. 3; Johnston & Schembri, 2007). Det er noe konvensjonelt ved tegnene som dermed blir assosiert med en spesifikk mening. Dette kommer av at tegnene ofte er ikoniske konstruksjoner som delvis avbilder dets mening (Ferrara, 2019; Ferrara et al., 2022). Et eksempel på en slik avbildning er når man ikonisk viser hvordan en person går (figur 5). I dette eksempelet representeres personen som går av tegnerens pekefinger. Denne pekefingeren assosieres med et oppreist menneske. I tillegg er bevegelsen «humpete» som demonstrerer hvordan en person beveger seg når man går. Erlenkamp (2011) klassifiserer avbildende tegn som aktiv ikonisitet, man «viser ikonisk hvordan noe håndteres» (Erlenkamp, 2011). Som nevnt innledningsvis er avbildende tegn en tegntype inn under den semiotiske strategien avbilde, nettopp fordi en «viser» en direkte opplevelse (Bø et al., 2018). En forstår meningen i avbildende tegn gjennom mentale overlappingsprosesser. I eksempelet med personen som går er det ikke et faktisk menneske som går, men noe som en assosierer med et menneske. Bevegelsen vil være eksempel på et spesifikt ikonisk aspekt (Johnston & Schembri, 2007). Det foregår altså her en mental overlappingsprosess mellom to ulike forestillinger: det synlige i rommet og det som skal uttrykkes eller vises. Denne tegntypen har altså grunnlag i det visuelle. Meningsstrategien disse tegnene tilhører, som er avbilde (Bø et al., 2018) og aktiv ikonisitet (Erlenkamp), har disse ikoniske konstruksjonene som sitt grunnlag for å skape mening.

Figur 5: tegnet GÅ: EN PERSON GÅR
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

4.2.1 Ikonisitet og form

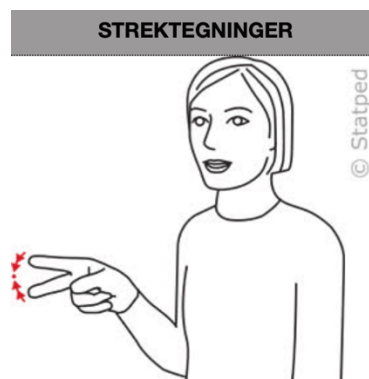
Det at tegnene er «non-core» betyr at de er meningsfulle enheter som bare er delvis spesifisert. Eksempelvis kan en endre på en av parameterne for å tilpasse tegnet for å få frem korrekt mening. Disse forskjellige enhetene til et tegn bruker språkbrukeren derfor aktivt for å produsere meningsfulle ytringer. Nettopp på grunn av dette omtaler Mary Brennan dem som «produktive tegn», en må selv sette sammen parameterne for å skape den meningen som ønskes. I motsetning til leksikalske tegn hvor disse er gitt, og tegnet produseres ut ifra hukommelsen, fordi de faste tegnene er innlært. Også disse enhetene en tar i bruk ligger i ens mentale leksikon, det er kjennskapet til hvordan disse kan kombineres som gjør at en skaper mening med avbildende tegn (Johnston & Schembri, 2007, s. 164). I det følgende skal vi se på avbildende tegn sin funksjon, her er det to forskjellige hovedvinklinger. Den første har fokus på håndform, mens den andre har fokus på tegnets generaliserte mening i kontekst (Ferrara & Nilsson, 2017). Siden denne litteraturgjennomgangen har fokus på hvordan tegntypen danner mening er det her hensiktsmessig å se på begge disse vinklingene for å få et helhetlig bilde.

4.2.2 Funksjonene til avbildende tegn – håndform som fokus

Cormier et al. (2012) argumenterer for at håndform er «the key parameter» for avbildende konstruksjoner (s. 332). Vonen (2020), Halvorsen (2020) og Erlenkamp (2011) argumenterer en lik inndeling med 3 forskjellige funksjoner som alle har fokus på håndform. Også Cormier et al. (2012) tar for seg denne inndelingen som en sammenfatning av arbeidet til (Brennan, 1992; Engberg-Pedersen, 1993; McDonald, 1982; Schick, 1987; Supalla, 1982) (Cormier et al., 2012).

Hånden som representerer en referent

Den første typen er hånden som representerer en referent, det er dette Erlenkamp (2011) omtaler som delvis overlapping. Her etterligner hånden et objekts form, den «profilerer gjenstandens tredimensjonale proporsjoner» (Halvorsen, 2020, s. 107; Vonen, 2020). En slik sammensmelting kan også omtales som en blend, dette skal jeg komme tilbake til. Et eksempel på en slik representasjon/overlapping er som eksemplet nevnt ovenfor (figur 5), hvor en bruker en finger til å representere et menneske. På samme måte kan en bruke to fingre på samme hånd for å representere to mennesker. En vil også representere hvilken vei personen ser gjennom at det er veien håndflaten er orientert. Et annet eksempel er en flat hånd som representerer et ark. Også størrelsen til en referent kan bli formidlet gjennom denne bruken av håndformer (Cormier et al, 2012). En kan også avbilde størrelsen og formen til instrumenter og ting, eksempelvis som å avbilde en saks med å bruke en v-håndform (figur 6) (Brennan 1992 i Cormier et al., 2012).

Figur 6: tegnet SAKS
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

Hånden som representerer en hånd som håndterer en referent

Den andre typen funksjon innen denne kategorien er når man med hånden representerer en hånd som håndterer en referent. Dette gjøres ved at man viser hvordan mennesker håndterer et objekt (Halvorsen, 2020, s. 109; Vonen, 2020). Erlenkamp (2011) kaller dette fullstendig overlapping. Etterlikningen har så stor likhet mellom forestillingen og den faktiske situasjonen at meningen enkelt oppfattes ut i fra dette. En hånd skal for eksempel representere en hånd. Meningen av hva som skal bli ytret kommer frem gjennom gjenkjenningen av det som blir framstilt. Et eksempel på dette vil være å spille piano, dette ville en ytret med å vise hvordan en spiller på pianoet (se figur 7).

Figur 7: tegnet PIANO
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

Hånden representerer en hånd som tegner et omriss av noe

Den tredje og siste funksjonen innen denne hovedkategorien er når hånden representerer en hånd som tegner et omriss av noe. Erlenkamp (2011) omtaler dette som virtuell overlapping. Dette gjøres eksempelvis med å tegne en skisse av noe i luften – hjernen plukker dette opp og konseptualiserer strekene med den faktiske formen til objektet, for så å bruke konseptualiseringen videre i meningsdanningen. Også her kan en vise til både formen og størrelsen til et objekt (Cormier et al, 2012, s. 332). Et slikt omriss kan også vise bevegelsesbanen til et objekt eller følge overflaten til en referent (Halvorsen, 2020, s.106; Vonen, 2020). Den kan da ved å følge overflaten antyde hvordan objektet ser ut. Det er også verdt å nevne at her representerer ikke håndformen i seg selv en referent. Zwitterlood (1996 i Cormier et al) argumenterer for at denne typen derfor kun gir ekstra informasjon om referenten gjennom bevegelsen til hånden, ikke håndformen i seg selv (Cormier et al, s. 332).

4.2.3 Funksjonene til avbildende tegn – tegnets generelle mening

Denne kategoriseringen av avbildende tegn dreier seg om tegnets generelle mening i en kontekst, enn om hvordan hånden kan representere noe. Ferrara & Nilsson (2017), Liddell (2003), Johnston & Schembri (2007) og Johnston (2016) er blant de som greier ut om denne kategoriseringen (Ferrara & Nilsson, 2017). Ferrara (2019) argumenterer for at avbildende tegn innehar et underliggende element av spatial mening. Avbildende tegn kan brukes til å skape mening på flere forskjellige måter, hvordan entiteter opptrer, men også hvordan de beveger seg eller ser ut. I alle disse tilfellene vil en underliggende spatial mening være til stede. Ved bevegelse vil det her være relevant hvordan tegnspråkbrukeren ikonisk avbilder slike spatiale forhold i tegnrommet for å danne mening, slik som i eksemplet med en person

som går (figur 5). Spatial kartlegging av hvor tegn er i tegnrommet vil også kunne bidra til meningsdanning, siden tegnene nettopp blir gjennomført foran tegneren i tegnrommet. Med dette som grunnlag deles funksjonene til avbildende tegn inn i disse tegntypene: 1) tegn som avbilder bevegelsen til en entitet, 2) tegn som avbilder størrelsen, formen og omfanget til en entitet, 3) tegn som avbilder lokasjonen til en entitet og 4) tegn som avbilder håndteringen til en entitet (Ferrara & Nilsson, 2017; Ferrara, 2019). Figur 8 viser eksempler av disse forskjellige funksjonene. Tegneren vil her kunne modifisere tegnene til å reflektere aspekter ved dets mening (Ferrara, 2019). Så selv om fokuset ikke er hovedfokuset i disse eksemplene, vil en kunne endre denne parameteren for å endre mening, og ikonisk etterlikne noe. For eksempel kunne en ha manipulert DSS:ROAD-EXTENDS til å vise hvordan veien så ut – opp, ned, sving – og hvordan den blir tolket (Ferrara, 2019).

Figur 8: Funksjoner til avbildende tegn og medfølgende eksempler (Ferrara, 2019, s.224)

Vi kan også se likheter mellom disse kategoriseringene. Eksempelvis er funksjonen som omhandler å håndtere en entitet en funksjon i begge. Også funksjonen om å avbilde størrelsen og formen til en entitet, kan en finne igjen i den første kategoriseringen. Mens denne andre kategoriseringen har også fokus på modifisering av lokasjon og bevegelse, og hvordan dette brukes aktivt i tegnrommet. En kan altså gjennom denne andre kategoriseringen se at endring av forskjellige parametere vil føre til endring i mening på forskjellige måter.

4.2.4 Real-space blend

Som tidligere nevnt består et tegn av flere parametere, disse kan modifiseres for å skape forskjellig mening. En kan også dele opp kroppen i forskjellige soner som kan uttrykke forskjellige meninger (Dudis, 2004). Her vil det da spesielt være parameteren lokasjon som vil bli modifisert. I følge Dudis (2004) kan en dele opp kroppen i 4 deler: 2 av disse er manuelle artikulatorer (hendene og resten av kroppen), 1 er «oral» artikulator og den siste er ansiktsuttrykk. Vonen (2020) sitt arbeid tar opp begreper som «blend» og «real-space blend». Hun omtaler blend som en sammensmeltning i forbindelse med delvis overlapping. Sammensmeltningen av forestillingen som blir gjort og det faktiske objektet som blir etterliknet. Real-space blend omtaler hun vår forestilling av tegnrommet (Vonen, 2020). En kan benytte seg av å bruke en eller flere blender for å skape mening. Disse forskjellige sonene er inndelt slik at de vil kunne tilføye ulik informasjon til situasjonen. Vi skal her se på et eksempel fra Dudis (2004). Dudis (2004) løfter fram hvordan en skal fortelle at det dropler vann inne (se figur 9). Her viser tegnspråkbrukeren hvordan vannet beveger seg med hånden. Vedkommende starter med en knyttet neve orientert med håndflaten nedover. På lik måte som en vanndråpe samler seg opp og blir større. Plutselig stikker personen pekefingeren ut nedover, da faller dråpen. Denne egenskapen gjenspeiles altså i det avbildende verbet. Dette er en delvis overlapping, altså blir hånden bruk til å representere objektet – her vanndråpen. I tillegg til denne bevegelsen benytter tegnbrukeren seg av den orale artikulatoren. Viser med munnen «bip» som en etterlikning av vanndråpens lyd. Det ville ikke vært konvensjonelt å avbilde denne handlingen uten den onomatepoetiske (ordet som uttales etterlikner lyden) ikke-manuelle komponenten. Dette defineres som en blend, som tar i bruk 2 forskjellige soner. Disse to sonene i samspill skaper mening med å legge til informasjon.

Figur 9: Real-space blend med én blend. Viser hvordan dråpen dropler (Dudis, 2004)

En kan også benytte seg av 2 slike blender på en gang (se figur 10-11). Eksemplet Dudis (2004) bruker er å fortelle om en motorsyklist som skal opp en bratt bakke. I blend nr. 1 er tegnbrukeren den faktiske størrelsen til referenten og representerer motorsyklisten. Hendene er plassert på et virtuelt styre, og ansiktet – spesielt blikket, er vendt oppover for å vise til at det er en bakke. Dette er en fullstendig overlapping, hånden blir brukt til å representere hvordan referenten håndterer objektet. Når denne blenden er etablert lager tegnbrukeren blend nr. 2. Her fjerner vedkommende hendene fra styret for å legge til mer informasjon. Den ene hånda blir flat og får en helning, dette representerer bakken. Den andre hånden blir også flat og plassert «oppå bakken», dette representerer motorsyklisten som er på vei opp bakken, med en delvis overlapping. Denne delvis overlappingen er også nedskalert i størrelse. Hele tiden er blikket og ansiktet vendt oppover som i blend nr. 1. Dette er fordi det er innforstått at hendene som ble brukt i blend nr.2 fortsatt er på styret. Blend nr. 1 og 2 eksisterer samtidig, men hver for seg.

Figur 10: Real-space blend. Tegneren er motorsyklisten (Dudis, 2004).

Figur 11: Real-space blend. Tegneren lager en ny blend med hendene som representerer motorsyklisten (Dudis, 2004).

Med denne real-space blend teorien kan en se at avbildning på forskjellige soner av kroppen kan brukes til å gi mer informasjon til situasjonen. En kan også se at disse forskjellige funksjonene som har blitt gjort rede for kan kombineres for å skape mening, og får å gi mer informasjon til situasjonen. Det er ikke slik at de eksisterer hver for seg. Denne teorien viser også hvor kompleks avbildning i tegnspråk kan være.

5 Leksikalske og avbildende tegn: likheter, ulikheter og kombinasjon av tegntypene

I løpet av denne litteraturgjennomgangen er det blitt gjort rede for en inndeling av de forskjellige tegntypene. Det er her blitt gjort med utgangspunkt i de semiotiske meningsdanningsstrategiene. I tillegg til en knyttet sammenheng opp mot en eldre inndeling av tegntyper som Brentari & Padden har utledet (Brentari, 2001, kap. 3). Leksikalske tegn er en tegntype som hører til under strategien beskrive og er en del av core-leksikonet.

Avbildende tegn hører til under strategien avbilde og er en del av non-core leksikonet. Selv om tegn faller innunder en spesiell tegntype i dag er det ikke slik at det i framtiden ikke kan falle innunder en annen tegntype, her skal vi blant annet se på leksikaliseringprosessen. Jeg skal også vise til eksempler på at strategiene og tegntypene kombineres for å skape mening.

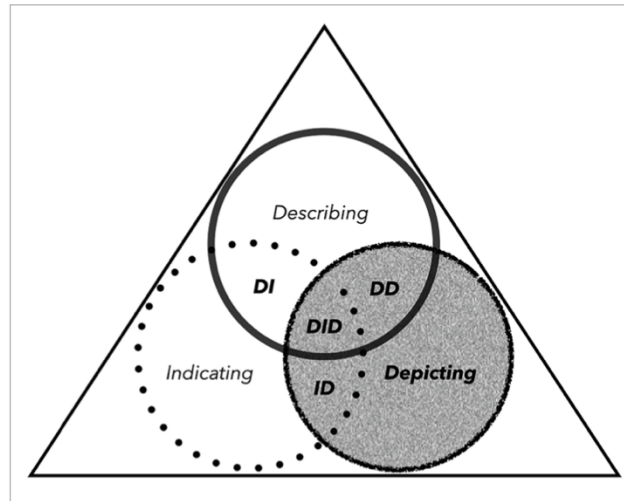
5.1 Konvensjonalitet, ikonisitet og kontekst

Det er flere likheter og ulikheter mellom disse tegntypene. Det er også ulike måter å kombinere dem på for å skape mening. Den største ulikheten mellom tegntypene handler om at leksikalske tegn er tegn som er blitt konvensjonalisert og at dets betydning er gjenkjennbar i det aktuelle språksamfunnet på grunn av dette. Og dermed at meningen til tegnet er en felles forståelse gjennom sin faste form og mening. Avbildende tegn vil være ikoniske og meningen vil være gjenkjennbar gjennom dets utførelse og våre mentale overlappingsprosesser. Dette fører også til en annen merkbar ulikhet mellom disse tegntypene. Som gjort greie for er leksikalske tegn faste meningsfulle tegn som ikke trenger å bli satt inn i en spesifikk kontekst for å gi mening. Når det kommer til avbildende tegn derimot, trengs det ofte (ikke alltid) en kontekst for at tegnet skal kunne få tillagt den meningen som er tenkt, og at denne oppfattes korrekt. Tidligere har jeg illustrert hvordan disse tegntypene brukes sammen gjennom Erlenkamp sin forklaring av passiv og aktiv ikonisitet. De leksikalske tegnene kan lage en referanseramme for de påfølgende avbildende tegnene, hvor de i samspill skaper mening. Et annet eksempel på dette samspillet er real-space blend som ble forklart tidligere.

5.2 Ikonisitet

Som nevnt tidligere viser ikonisitet seg ikke bare i avbildende tegn, men også i leksikalske tegn. Peirce (CP 4.447 i Hodge & Ferrara, 2022, s. 6) observerte at et og samme tegn kan inneha både ikonisitet, indeksikalitet og symbolikk (Hodge & Ferrara, 2022). Dette er de samme begrepene som Peirce utledet som nå er blitt omformet til de tre semiotiske strategiene. I dette arbeidet konkluderte Peirce med at de mest perfekte tegnene burde inneha en slik kombinasjon hvor, det som nå kalles de forskjellige strategiene skulle være blandet med en like stor mengde. Tegnet skulle altså inneha en like stor grad av hver av disse. Gjennom forskjellige måter å blande disse strategiene skulle det da bli skapt forskjellig mening. Hodge & Ferrara (2022) poengterer at ikonisitet er et minimum for avbildende tegn, men at det også kan være en grad av indeksikalitet og symbolikk også. Ikonisitet blir dermed multimodal og polysemiotisk (Hodge & Ferrara, 2022). Som en ser i figur 12 kan ikonisitet

være enten avbildning alene, eller en blanding – men avbildning vil være et minimum. Det er disse grå feltene som representerer ikonisitet. Også på denne måten blir ikonisiteten til leksikalske tegn skildret, hvor vi ser at det må ikke inneha ikonisitet, men det kan. Samme med indeksikalitet i leksikalske tegn, det kan være til stede.

Figur 12: Ikonisitet som avbildning, indikering og/eller beskrivelse (Hodge & Ferrara, 2022, s.7)

Vi skal her se på et eksempel som innehar en grad av både ikonisitet, indeksikalitet og symbolikk. Eksemplet vi skal se på er tegnet for «hus» på norsk tegnspråk. Selv om indikering ikke er blitt gjort rede for utover at det er en semiotisk strategi, vil også indikering bli diskutert som en strategi i form av samhandlingene mellom de forskjellige strategiene. Tegnet for HUS kan ses i figur 10. Dette er et leksikalsk tegn, da det er konvensjonelt og etablert innen norsk tegnspråk. Tegnet er basert på en etterlikning av det fysiske objektet hus, hvor det i tegnrommet blir «tegnet» husets tak og vegger. En kan av dette si at tegnet avbilder det faktiske objektet da det er selve formen som blir avbildet, som også er en funksjon innenfor begge hovedkategoriene innen avbildende tegn. Måten dette tegnet innehar indeksikalitet er at det er en referent som blir introdusert og etablert i tegnrommet. På denne måten kan en peke tilbake på huset og forstå det som at det er huset en peker til (Clark 2003 i Kita & Planck, 2003).

Figur 13: tegnet HUS
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

5.3 Leksikalisering

Når en sammenligner leksikalske tegn og avbildende tegn kommer en ikke unna konseptet leksikalisering. En studie av i Johnston (2012) viser at 2/3 av alle tegn er fullt leksikalske. Det er ikke slik at alle tegn som betraktes som fullt leksikalske alltid har vært det (Johnston & Schembri, 1999). Som vi har sett på når det kommer til dets ikonisitet, som Frishberg (1975) påpeker har nok tegn tidligere vært ikonisk (Johnston & Schembri, 1999). Det blir her derfor også rimelig å anta at mange tegn har oppstått som et avbildende tegn. Men gjennom konvensjonalisering i språksamfunnet er det blitt til et leksikalsk tegn. Leksikalske tegn har dermed fått en leksikalsk selvstendig mening, og er ikke lenger avhengig av mentale overlappingsprosesser. Denne prosessen kalles leksikalisering (Erlenkamp, 2009). Det at tegnet er blitt leksikalisert kan også være en forklaring på at de er blitt forenklet og mer generelle, i tillegg til å ha fått vilkårlig struktur (Ferrara & Halvorsen, 2017), slik som tegnet søster som ble diskutert tidligere som med stor sannsynlighet har vært ikonisk. På samme måte vil dermed tegn kunne bevege seg fra å være i det Brentari (2001) non core-native leksikon, til å bli en del av core-native leksikonet.

5.4 Intensivering

Her skal vi se på et nytt eksempel hvor en strategi blir tillagt en annen strategi for å skape mening. Tegn kan bli avbildende når en manipulerer et leksikalsk tegn til å vise intensitet, slik som nevnt tidligere i forbindelse med avbildende tegn. På samme måte som en vil kunne bruke adverb i talespråket kan en manipulere selve tegnet gjennom dets parametere for å vise intensitet. En kan si at dette er avbildende tegn, men samtidig er det en samhandling som skjer mellom strategiene beskrive og avbilde som gjør at en kan uttrykke seg på denne måten. Gjennomføring av slik intensitet kan foregå på forskjellige måter. Eksempelvis kan man vise

til at man løper raskt ved å bevege armene hyppigere og raskere fram og tilbake (som en gjør når en løper). En kan også poengtere at noe er i en veldig skarp farge, eksempelvis at en bil er veldig blå. Dette kan gjøres gjennom en gjentakende bevegelse av det leksikalske tegnet originale bevegelse, eller ved å bevegelsen ekstra «hardt». Det leksikalske tegnet for LØPE 1 og for VELDIG BLÅ kan ses i figur 14-15. Denne måten å gjøre et tegn mer intenst kan også anses som en forsterkning. En annen form for forsterkning kan en også finne når man skal vise til følelser, eksempelvis kan tegnet gråte gjøres med en større grad etterlikning i ansiktsuttrykk, i tillegg til en kjappere/tydeligere del av bevegelsen i tegnet.

Figur 14: tegnet VELDIG BLÅ
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

Figur 15: tegnet LØPE 1
Tegnbanken.no (Statped, 2016)

Det finnes også flere måter innen talespråk å forsterke noe man snakker om, både med å bruke stemmen og uten. Tonefallet er noe som i talespråk kan modifiseres for å endre meningen i det som blir ytret. Poenget er at en selv modifiserer det ettersom hva man ønsker å uttrykke. En kan også gjøre et poeng tydeligere, mer intenst, ved hjelp av gester. Eksemplet innledningsvis med politikeren som tar i bruk beats er et slikt eksempel på intensivering. Ofte blir det omtalt som «å snakke med hendene», men det brukes altså som et virkemiddel for å få fram et poeng.

5. Konklusjon

Denne litteraturgjennomgangen har gitt et innblikk i hva tegntypene leksikalske tegn og avbildende tegn er, og hvordan en kan bruke disse for å skape mening. For å kunne gi svar på denne problemstillingen har jeg her først forsøkt å greie ut for hva språk egentlig er, og hva vi bruker det til. Jeg har gitt en oversikt over de semiotiske meningsdanningsstrategiene, samt

Erlenkamp sin inndeling av to meningsdanningsmekanismer, som en ser har store likheter. For å forstå språk har det også vært nødvendig å se på gester. I tillegg har en her fått et innblikk i at gester også eksisterer i talespråket. De semiotiske strategiene og Brentari & Padden sin inndeling av tegntyper har ligget til grunn for å greie ut om hvordan en skaper mening gjennom leksikalske tegn og avbildende tegn. I tillegg til teori om hvordan en gjennomfører tegn innen disse to typene har jeg gjort rede for hvilke funksjoner de har og i hvilke situasjoner en kan ta de i bruk. Det er også blitt trukket noen linjer til eksempler fra talespråk for å vise likheter til strategiene. Helt til slutt er det blitt gjort en sammenlikning av tegntypene, samt en utgreiing om hvordan disse kan brukes samtidig for å skape mening.

Tidlig ble språk fastsatt som å være en ressurs for å skape mening. I tillegg til at det er en dynamisk handling som blir påvirket av dets brukere og språksamfunnet det eksisterer i. For å skape mening med språket tar man i bruk de semiotiske strategiene beskrive, avbilde og indikere. Evnen til å bruke disse strategiene korrekt ligger i ens språklige repertoar, dette er ressurser en kan hente fram for å bruke til de forskjellige formidlingssituasjonene en kan komme opp i. Jeg har her også sett at talespråk, i likhet med tegnspråk er multimodalt. Multimodaliteten kommer av at en bruker flere ytringsformer samtidig, noe som også gjør at en ser at gester og språk går hånd i hånd. Med en gang en benytter seg av kroppsspråket i en situasjon bruker en flere modaliteter for å skape mening.

Leksikalske tegn er konvensjonelle tegn, de er blitt konvensjonelle gjennom sitt tilhørende språksamfunn. Meningen i slike tegn er fast og stabil, det samme gjelder for formen. Selv om disse tegnene er å anse som konvensjonelle betyr ikke det at de ikke er ikonisk. Graden av ikonisitet i leksikalske tegn varierer i stor grad, det finnes også tegn som ikke utviser grad av ikonisitet. Vi har også sett at en av grunnene til dets ikonisitet kan være at tegnet er blitt leksikalisert fra et tegn som tidligere har vært avbildende. Spesielt for denne tegntypen er også at den ikke-manuelle markøren mouthing spiller en så stor rolle for forståelsen av tegnet. Flere tegn er det slik at flere tegn ville betydd det samme uten denne ikke-manuelle markøren. Innenfor norsk tegnspråk kan en da si at ikke-manuelle markører er å betrakte som en parameter. Selve meningen til leksikalske tegn kommer fram gjennom funksjonsord og innholdsord. Det er disse innholdsordene som også fungerer som et grunnlag for flere avbildende tegn når det kommer til å endre enkelte parametere.

Avbildende tegn er å betrakte som delvis etablerte i språksamfunnet. Disse tegnene utviser en høy grad av ikonisitet. Meningen til avbildende tegn kommer altså tydelig til syne gjennom hvordan tegnet gjennomføres, fordi det knytter en assosiasjon til det faktiske objektet gjennom overlappingsprosesser. Avbildende tegn har en rekke funksjoner, både med fokus på håndform, og med fokus på tegnets generelle mening. Det at det er mange funksjoner betyr at en kan velge mellom mange måter en velger å ytre seg på. På denne måten vil en kunne velge den beste ytringsformen til den gitte situasjonen. Vi har også sett gjennom real-space blend teori at en kan legge til ekstra informasjon til en situasjon gjennom å aktivt bruke tegnrommet.

Leksikalske og avbildende tegn er veldig ulike i sin form. Men til tross for at de er veldig ulike samhandler de ofte. Samhandlingen kan komme av å modifisere et leksikalsk tegn for å skape mening eksempelvis gjennom intensivering. På den annen side kan det også være for å lage en referanseramme som skal legge til rette for språkbrukeren til å ta i bruk den semiotiske strategien beskrive. I løpet av denne oppgaven får en dermed også et innblikk i tegnspråk som språk, med grunnlaget i at språk er meningsskapende. En kan gjennom denne litteraturgjennomgangen se at både leksikalske og avbildende tegn er rike på funksjoner for å skape mening, og at de blir enda rikere på meningsskapning gjennom at tegntypene kombineres.

6. Litteratur

Ahearn, L. M. (2017). *Living language: An introduction to linguistic anthropology*. Wiley-Blackwell.

Anjum, R. L., & Jørgensen, S. R. (Red.). (2016). *Tegn som språk : en antologi om tegnspråk* (3. utg.). Gyldendal akademisk.

Brentari, D. (Ed.). (2001). *Foreign vocabulary in sign languages : A cross-linguistic investigation of word formation*. Taylor & Francis Group.

Bø, V., Ferrara, L. & Halvorsen, R. P. (2018). Språkøkologi. I Hilde Haualand, Anna-Lena Nilsson, & Eli Raanes (Red.), *Tolking - Språkarbeid og profesjonsutøvelse* (pp. 61-75). Gyldendal.

Cormier, K., Quinto-Pozos, D., Sevcikova, Z., & Schembri, A. (2012). Lexicalisation and de-lexicalisation processes in sign languages: Comparing depicting constructions and viewpoint gestures. *Language & Communication*, 32(4), 329–348.

<https://doi.org/10.1016/j.langcom.2012.09.004>

Dudis, P. (2004). Body partitioning and real-space blends. *Cognitive Linguistics*, 15(2), 223-238.

Erlenkamp, S. (2009). Gesture verbs. *Cognitextes*, 3(3).

<https://doi.org/10.4000/cognitextes.250>

Erlenkamp, S. (2011). Norsk tegnspråk: Helt norsk og veldig annerledes: Skisse av en ny beskrivelsesmodell for norsk tegnspråk. *Norsk lingvistisk tidsskrift : NLT*, 29(1), 26.

Ferrara, L. (2019). Coordinating signs and eye gaze in the depiction of directions and spatial scenes by fluent and L2 signers of Norwegian Sign Language. *Spatial Cognition and Computation*, 19(3), 220–251. <https://doi.org/10.1080/13875868.2019.1572151>

Ferrara, L. & Halvorsen, R. P. (2017). Depicting and describing meanings with iconic signs in Norwegian sign language. *Gesture*, 16(3), 371–395.

<https://doi.org/10.1075/gest.00001.fer>

Ferrara, L., & Hodge, G. (2018). Language as Description, Indication, and Depiction. *Frontiers in Psychology*, 9, 716–716. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00716>

Ferrara, L., & Nilsson, A.-L. (2017). Describing Spatial Layouts As An L2M2 Signed Language Learner. *Sign Language & Linguistics*, 20(1), 1–26.

<https://doi.org/10.1075/sll.20.1.01fer>

Ferrara, L., Anible, B., Hodge, G., Jantunen, T., Leeson, L., Mesch, J., & Nilsson, A.-L. (2022). A cross-linguistic comparison of reference across five signed languages. *Linguistic Typology*. <https://doi.org/10.1515/lingty-2021-0057>

Halvorsen, R. P. (2020). *Få øye på tegn: Innføring i norsk tegnspråk (1. utgave.)*. Fagbokforlaget.

Hodge, G., & Ferrara, L. (2022). Iconicity as Multimodal, Polysemiotic, and Plurifunctional. *Frontiers in Psychology*, 13, 808896–808896.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.808896>

Johnston, T. (2012). Lexical Frequency in Sign Languages. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 17(2), 163–193. <https://doi.org/10.1093/deafed/enr036>

Johnston, T., & Schembri, A. (1999). On Defining Lexeme in a Signed Language. *Sign Language & Linguistics*, 2(2), 115–185. <https://doi.org/10.1075/sll.2.2.03joh>

Johnston, T. & Schembri, A. (2007). *Australian sign language (Auslan): An introduction to sign language linguistics*. Cambridge University Press.

Johnston, T. & Schembri, A. (2010). Variation, lexicalization and grammaticalization in signed languages. *Langage et société*, 131, 19-35. <https://doi.org/10.3917/ls.131.0019>

Kita, S., & Planck, M. (2003). *Pointing*. Taylor and Francis.

<https://doi.org/10.4324/9781410607744>

Kita, S. (2009). Cross-cultural variation of speech-accompanying gesture: A review. *Language and cognitive processes*, 24(2), 145–167.

<https://doi.org/10.1080/01690960802586188>

Kusters, A., Spotti, M., Swanwick, R., & Tapio, E. (2017). Beyond languages, beyond modalities: Transforming the study of semiotic repertoires. *International journal of multilingualism*, 14(3), 219–232. <https://doi.org/10.1080/14790718.2017.1321651>

Liddell, S. K., & Johnson, R. E. (1989). *American Sign Language: The Phonological Base*. *Sign Language Studies*, 64(1), 195–277. <https://doi.org/10.1353/sls.1989.0027>

Perniss, P. (2018). Why We Should Study Multimodal Language. *Frontiers in Psychology*, 9, 1109–1109. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01109>

Svendsen, L. F. H. (2022). Semiotikk. I Store norske leksikon. <https://snl.no/semiotikk>

Svennevig, J. (2020). *Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (3. utgave.). Cappelen Damm akademisk.

Statped (2016). *Tegnbanken*. <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/>.

Uri, H. (2015). *Hva er språk* (5. utg.). Universitetsforl.

Vogt-Svendsen, M. (1983). *Norske døves tegnspråk : noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter*. Tapir.

Vonen, A. M. (2020). *Norsk tegnspråk : en grunnbok*. Cappelen Damm akademisk.

Wilcox, S., & Shaffer, B. (2005). Towards a cognitive model of interpreting. 63, 27–50. <https://doi.org/10.1075/btl.63.06wil>

